

Mária Bellová – prvá slovenská lekárka

Anna Malíková Jakubcová

Detstvo Márie Bellovej

Mária Bellová sa narodila 10. novembra 1885 ako piate zo siedmich detí v rodine evanjelického kňaza, učiteľa, národovca a rusofila Štefana Bellu¹ a jeho manželky Jany, rodenej Karlovskej, na fare v Liptovskom Petre. Máriin otec Štefan bol kultúrne, osvetovo, publicisticky a literárne činný, jeho faru v Liptovskom Petre často navštevovali poprední národovci a vzdelanci. Štefan Bella bol prísnu hlavou rodiny a ako presvedčený rusofil dal svojim deťom ruské mená: Elena (1876), Oľga (1878), Štefan Vladimír (1880), Želmíra (1882), Mária (1885), Natália (1888), Igor (1901). Mária Bellová tento fakt komentovala slovami: „*Atmosféra panslávizmu sa prejavila už v menách našich, pod útlakom Rakúsko – Uhorskej monarchie sa budilo revolučné, – panslávské cítenie*“²

Štefan Bella vychovával všetky svoje deti v národnom duchu a aj napriek skromným pomerom sa im snažil zaistiť vynikajúce vzdelanie. Obaja Máriini bratia získali akademické tituly. Starší z bratov, Štefan Vladimír, vyštudoval inžinierstvo a zakrátko sa stal uznávaným odborníkom v oblasti vodohospodárstva a architektúry vodných stavieb.³ Mladší brat Igor vyštudoval teológiu a stal sa evanjelickým kňazom. To, že umožnil získať vyššie vzdelanie nielen synom, ale aj dcére, je tak trošku paradoxom. Štefan Bella bol totižto klasicky zmýšľajúci muž svojej doby, ktorý zastával všeobecný názor, že žena patrí do kuchyne a má sa starať o domácnosť, manžela a deti. Mária Bellová si aj po rokoch spomínala ako jej

¹ Štefan Bella bol kultúrne, osvetovo, publicisticky a literárne činný. V Sielnici, kde v rokoch 1871 – 1873 pôsobil ako evanjelický farár, bol podpredsedom Čitateľského spolku. Rovnako ako v Sielnici, tak aj neskôr, keď pôsobil v Liptovskom Petre počas rokov 1873 – 1908, nacvičoval divadelné predstavenia. Vo svojej tvorbe sa venoval rôznym témam. Napríklad o cirkevno-historických problémoch písal do *Cirkevných listov a Korouhve na Sionu* (1879 – 1882), humoristické príbehy zasa uverejňoval pod pseudonymom Vojta v *Národných novinách* a v kalendároch, z ktorých boli najpopulárnejšie rozprávania starého husára Jozefa o vojne s Talianmi pri Solferíne a o problematike ľudového školstva písal do *Evanjelickej školy* (1879) a *Rodiny a školy* (1901). CHOMA, Branislav. *Hornoliptovský panteón*, b. m. : LUFEMA, 2003, s. 28.

² BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. Národný biografický ústav Slovenskej národnej knižnice (ďalej **NBÚ SNK**), fond Mária Bellová.

³ Štefan Vladimír Bella bol v rokoch 1921 – 1941 profesorom v Záhrebe na Technickej fakulte a na Bratislavskej Technike v rokoch 1941 – 1952 bol vedúcim Katedry meliorácií a zároveň aj Ústavu vodného staviteľstva a hospodárstva. Od roku 1950 bol vedúcim Katedry melioračno-zdravotníckej fakulty inžinierskeho staviteľstva SVŠT. Podieľal sa ako spoluautor na komplexnom vodohospodárskom pláne pre Slovensko. Už od mladosti bol spolково činný, bol členom Slovenského spolku v Budapešti. Organizoval vzdelávacie kurzy pre mladých murárov v Budapešti. V Prahe sa zapojil do činnosti spolku Detvan, ďalej bol členom Inžinierskeho spolku v Záhrebe, Českej besedy a Juhoslovanského Sokola, súčasne bol na Slovensku členom Muzeálnej spoločnosti slovenskej a v roku 1930 Učenej spoločnosti Šafárikovej. Po opätovnom príchode na Slovensko sa stal členom Spolku slovenských inžinierov, v roku 1946 Umeleckej a vedeckej rady. □ Za svoju prácu získal niekoľko ocenení a vyznamenaní a v roku 1952 sa stal akademikom Československej akadémie vied. Jeho publikačná činnosť je tiež bohatá, napísal množstvo článkov a štúdií do rôznych juhoslovanských aj našich časopisov. Ako profesor napísal množstvo učebníc. CHOMA, ref. 1, s. 29-30.

povedal: „*Ja som si myslel, že dievčatá nemajú taký mozog ako chlapci, že majú menší mozog, ale keď ty to chápeš a baví ťa to, tak sa môžeš učiť latine, ja ti pomôžem.*“⁴

Mária Bellová mala od detstva chatrné zdravie. Z tohto dôvodu chodila do ľudovej školy veľmi nepravidelne a väčšinou sa učila doma s otcom.⁵ Otec Márie Bellovej bol klasicky vzdelaný muž, ovládal latinčinu, gréčtinu a rád čítal klasikov. Pre slabšiu znalosť maďarčiny si s latinčinou vypomáhal aj pri rozhovoroch s úradníkmi a význačnejšími osobami. Pri čítaní klasických diel rímskej literatúry, ako boli Ovídius a Horátius, často pre slabší zrak žiadal svoju dcéru, aby mu vyhľadala v slovníkoch určité slovička. Po určitom čase si všimol, že Mária disponuje veľkou slovnou zásobou latinských slovíčok a začal ju systematicky učiť latinčinu a neskôr aj gréčtinu.⁶

Po ľudovej škole nastúpila Mária Bellová do meštianky v Liptovskom Mikuláši, tzv. Polgárky. Tu vo svojich zápiskoch venuje pozornosť prevažne opisu maďarizačných tendencií u učiteľov: „*Učítelia Polgárky s tendenciou mládež maďarizovať nás prísne kontrolovali, nebolo slobodno, len maďarsky rozprávať, a keď som počas 10-ovej prestávky s mojou kamarátkou Elsou Stodolovou rozprávala slovensky – (ved' sme sa len takto vedeli dobre vyjadriť a porozprávať) nás chceli vylúčiť zo školy.*“⁷

Jej vylúčeniu bolo zabránené apeláciou jednej z učiteliek, ktorá sa za vzorné žiačky zaručila. Aby Štefan Bella predišiel akýmkoľvek prípadným konfliktom, odviezol Máriu k svojej staršej dcére Elene, ktorá sa vydala do slovenskej dediny Kovačica v Banáte (Vojvodina). Mária pokračovala v štúdiu v Pančeve a domov sa vrátila až po skončení štúdia o tri roky.⁸ Po návrate domov pokračovala v ďalšom vzdelávaní pod vedením svojho otca.

Keďže sa Mária veľmi dobre a rýchlo učila, jej otec rozhodol, že jej treba dopriať vyššie vzdelanie. V tejto dobe však nástup na gymnázium, respektíve lýceum pre dievča nebol ľahkou záležitosťou, ešte stále bol v tomto období umožnený prístup na gymnáziá a lýceá výhradne chlapcom. Na evanjelické lýceum v Banskej Štiavnici bola prijatá vďaka otcovmu priateľovi, profesorovi Ježovičovi, ktorý tam zastával funkciu riaditeľa.⁹ Keďže bola

⁴ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

⁵ Mária Bellová sa už narodila s podlomeným zdravím. Po ťažkom pôrode mala stlačený nos, bola veľmi slabá, neustále kašľala a mala ťažkosti s dýchaním. Zdravotné problémy ju od detstva vylučovali z kolektívu vrstovníkov a z rovnakého dôvodu chodila do školy veľmi nepravidelne. Ona sama vo svojich zápiskoch uvádza, že ľudovú školu navštevovala len dva roky. *Tamže*.

⁶ *Tamže*.

⁷ Vo svojich pamätiach priamo uvádza, že cieľom maďarských učiteľov bolo prevychovať ich na Maďarov. *Tamže*.

⁸ *Tamže*.

⁹ Mária Bellová vo svojich zápiskoch píše meno otcovho priateľa slovensky (Ježovič), Karol Hollý ho ale uvádza ako Károly Jezsovics (1834 – 1924). HOLLÝ, Karol. Mária Bellová – „prvá slovenská lekárka“. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*.

prijatá iba ako externá študentka, do školy chodila len skladať skúšky.¹⁰ Svoje štúdium na lýceu začala IV. gymnaziálnou triedou. Učiť sa musela doma, s čím jej pomáhali otec s bratom.

Najväčšie problémy v škole robila Márii maďarská gramatika, ktorá bolo v tomto období povinná na všetkých gymnáziách a lýceách v Uhorsku a ktorú dobre neovládal ani jej otec.¹¹ Aj napriek tomu, že pred skúškami mávala často strach, že ich nezvládne,¹² každoročne ich skladala s dobrým prospechom a napriek všetkým prekážkam v roku 1905 úspešne zmaturovala. „... a vzdor tomu, že dievčatám prístup bol legálne nemožný, som zmaturovala, a mala som nádej na vysokoškolské vzdelanie, bola mi otvorená cesta do života!“¹³

Bohužiaľ sa Máriinej maturity už nedožila jej starostlivá matka Jana Bellová, ktorá v roku 1904 ako štyridsaťdeväťročná zomrela pravdepodobne na rakovinu. Mária, ktorá túto stratu niesla veľmi ťažko, bola práve v čase matkinej smrti v Banskej Štiavnici. Z tohto dôvodu sa nemohla zúčastniť matkinho pohrebu a rozlúčila sa s ňou teda v súkromí, až po svojom návrate domov.

Mária Bellová si s odstupom času v pamätiach spájala svoje úspešné prijatie na lýceum s vyššou mocou: „A teraz keď rozmýšľam-. Bola to náhoda – že otec môj mal v Ježovičovi dobrého priateľa zo svojej rannej mladosti -,lebo Božia Prozreteľnosť – , osud – ?!“¹⁴

Cesta k univerzite

Fara Štefana Bellu bola centrom života, ale aj smrti dediny a štrnástich filií. Práve tu mala Mária Bellová možnosť vidieť mnohé z bolestnejších stránok života slovenského ľudu v predvojnovom období. Už od detstva bola konfrontovaná s biedou a chorobami, ktoré patrili ku každodenným problémom obyvateľov Liptova. Liptovskí muži boli svetoznámi murári, veľká väčšina z nich odchádzala za sezónnymi prácami do mnohých kútov Európy. Nebolo

Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011, s. 631-643; BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

¹⁰ Profesor Karol Ježovič dal zvolať profesorský zbor. Ten mal rozhodnúť o jej prijatí na lýceum. Protestoval biskup Baltík. Mal výhrady voči tomu, aby sa prvou ženou – žiačkou, prijatou na lýceum stala dcéra farára – rusofila. Pri hlasovaní o jej prijatí bol biskup Baltík profesorským zborom prehlasovaný. SÝKORA, F. Prvá Slovenská lekárka dr. Mária Bellová 85ročná. In *Studia pneumologica et phthiseologica Cechoslovaca*, roč. 30, č. 7-8, Martin, 1970. s. 384; HOMOLOVÁ, Svetlana. Curriculum vitae – Mária Bellová. In *Slovenské národné noviny*, 1991, roč. 2, č. 29, s. 16.

¹¹ Okrem toho od roku 1904 už musela robiť nielen ústne, ale aj písomné skúšky, ktoré sa za riaditeľa Ježoviča nekonali. List Štefana Bellu Š.V. Bellovi z 21. februára 1904. Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice (ďalej *ALU SNK*), sign. 145 B 4.

¹² List [Jany Bellovej] Štefanovi Vladimírovi Bellovi z 22. novembra 1904. *ALU SNK*, sign. 145 B 4.

¹³ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

¹⁴ *Tamže*.

tomu inak ani v Liptovskom Petre. Muži na konci zimy húfne odchádzali za prácou: „...mužovia, ktorí boli murári, chodili za zárobkom do Pešti, a väčších maďarských miest, hrdo spomínali, že oni vystavili Pešť.“¹⁵

Ich ženy až do jesene zostávali samé s deťmi, nútené drieť na skalnatej liptovskej pôde, kde kamenisté úzke polička len veľmi skromne rodili. Chudobu a biedu videla Mária všade naokolo: „Ešte i teraz vidím mladé a staré ženy, zohnuté pod veľkými batohmi sena a slamy, ktoré na chrbte vláčili domov. Doma bledé deti, ktoré čakali na mater, na zemiaky, na kuľašu, na kapustu, ktorá sa na sporáku v domčeku s hlinenou podlahou varila. Mlieko, vajíčka chodili do Hrádku pánom predávať, aby bolo na šaty, na kurivo, na dane...“¹⁶

Chabá strava a nedostatočný odev, nezdravé, často plesnivé pivničné byty, fyzické a psychické vypätie v práci sa často podpísalo na podlomení zdravia liptovských rodákov. Murári si okrem ťažko zarobených peňazí so sebou často prinášali z veľkých miest nákazlivé choroby.¹⁷ V tomto období to bola najmä tuberkulóza: „Murári, ktorí zarábali peniaze a donášali rodine, doniesli zo sebou nemoc: Tuberkulózu. V Pešti boli zle ubytovaný v mnohých pivniciach, zle sa stravovali, [...] infikovali rodinu, a celé rodiny: otec, matka – deti podlahli zákernej nemoci – vymierali jeden po druhom.“¹⁸ Aj napriek postupujúcej chorobe však boli nútení ďalej tvrdo pracovať. Väčšinou až do chvíle, kým záchvat kašľa neprinesol so sebou aj známky krvi, čo bolo jasným znamením blížiacej sa smrti. V tomto období bola tuberkulóza v Rakúsko-Uhorsku masovým ochorením, ktoré priamo súviselo so sociálno-ekonomickým postavením obyvateľstva.¹⁹

¹⁵ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Neustránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

¹⁶ *Tamže*; SÝKORA, František. Prvá Slovenská lekárka dr. Mária Bellová 85ročná. In *Studia pneumologica et phthisiologica Cechoslovaca*, roč. 30, č. 7-8, Martin, 1970, s. 384.

¹⁷ Situácia v zdravotníctve na Slovensku nezaznamenala od polovice 19. až po začiatok 20. storočia žiadne zlepšenie. Najvyššia detská úmrtnosť bola práve v slovenských župách. Na konci 19. storočia v celom Uhorsku pôsobilo 4400 lekárov. Z toho na slovenskom území z okolo 2 000 000 obyvateľov pôsobilo len 356 lekárov. Najčastejšou príčinou úmrtia boli infekčné a parazitické ochorenia. V niektorých slovenských župách v osemdesiatych rokoch 19. storočia na Slovensku zomieralo z tisíc živonarodených detí do jedného roka až 320 a do 5 rokov 540 detí. Priemerná dĺžka ľudského života v tomto období bola 37 rokov. JUNAS, Ján. – BOKESOVÁ-UHEROVÁ, Mária. *Dejiny medicíny a zdravotníctva*, Martin : Osveta, 1985, s. 441.

¹⁸ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Neustránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

¹⁹ Podstatné zhoršenie sociálnych podmienok spôsobených práceneschopnosťou alebo smrťou živiteľa rodiny viedlo k tomu, že rodina takto postihnutého jedinca bola vystavená hladu a biede. Chorý okolo seba navyše vytváral vysoko infekčné prostredie. Zlé sociálne podmienky mali za následok podvýživu a oslabenie organizmu. Napr. u tuberkulózy závisí vývoj ochorenia od celkovej odolnosti organizmu, baktérie po nákaze môžu žiť v organizme celé roky. Tieto baktérie chorobu vyvolajú až pri ochabnutí odolnosti organizmu. Preto u ľudí, ktorí nemajú dostatočnú výživu a ani najnutnejšie materiálne zabezpečenie, dochádza k mohutnému rozšíreniu tuberkulózy, ktorá môže zasiahnuť mnohé životne dôležité orgány. Takto postihnutí ľudia podliehali chorobám omnoho rýchlejšie, ako jedinci z lepšie situovaných pomerov. Tí, aj keď boli nakazení tuberkulózou, mali dostatok prostriedkov na lekárov, lieky a dostatočnú stravu, čo znamenalo predĺženie života o niekoľko rokov alebo aj desaťročí.

Mária Bellová sa túžila stať lekárkou, aby mohla pomáhať ľuďom: „*smutný osud Slovenskej rodiny dol'ahol i na moju dušu, menovite keď som aj ja svoje kamarátky strácala. Vzbudila sa v mojej duši túžba: pomáhať. Ako môže pomáhať žena?! Len ako milosrdná sestra alebo ako lekárka!*“²⁰

Štúdium, po ktorom Mária Bellová túžila, bolo na ich pomery relatívne drahé, jej otec však videl dcérino nadanie a hlboké odhodlanie stať sa lekárkou, preto rozhodol, že Mária pôjde študovať medicínu. Finančnú pomoc poskytol Márii aj jej brat Štefan Vladimír.²¹

Otec ako slavianoofil by svoju dcéru rád prihlásil na univerzitu do Prahy, ako mu radil jeho blízky priateľ profesor Kardoš z levočského gymnázia.²² Bohužiaľ, toto riešenie bolo príliš zložité a pre prácu na Slovensku by si tiež musela nostrifikovať titul.²³ Preto sa rozhodli pre štúdium medicíny na Univerzite v Budapešti. Prijatie na lekársku fakultu nebolo pre ženu jednoduché, pretože vtedajšia spoločnosť bola plná hlboko zakorenených predsudkov a presvedčení o tradičnej úlohe ženy, čo viedlo k podceňovaniu ich spoločenského postavenia. Aj napriek tomu, že v Amerike už existovali stredné a vysoké ženské školy, vrátane ženských lekárskejších kolégií, v Európe bol tento proces oneskorený a podmienky pre vyššie štúdium žien, okrem ojedinelých prípadov, vznikali len veľmi pomaly.²⁴ Prvou lekárkou v Rakúsko-Uhorsku sa stala Rakúšanka Gabriela Possauerová, ktorá promovala roku 1894 v Zürichu. Na ceste k vytúženému cieľu stálo Márii nielen podceňovanie spoločenskej úlohy ženy, ale aj predpisy lekárskej fakulty budapeštianskej univerzity, ktoré nedovoľovali prijímať ženy za riadne poslucháčky. O jej prijatí musel rozhodnúť rektor univerzity.

²⁰ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

²¹ List Štefana Bellu Š.V. Bellovi z 27. januára 1905. ALU SNK, sign. 145 B 4.

²² BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

²³ Rozhodnutie uhorskej vlády z roku 1898 žiadalo povinnú nostrifikáciu diplomov pražskej českej lekárskej fakulty a neskôr aj viedenskej lekárskej fakulty. To sa stalo pre mnohých študentov slovenského pôvodu neprekonateľnou prekážkou v ich snahe o štúdium medicíny na tejto národne aj politicky pre Slovákov významnej univerzite. JUNAS – BOKESOVÁ-UHEROVÁ, ref. 17, s. 442; JUNAS, Ján. Pamiatke prvej slovenskej lekárke. In *Matičné čítanie*, 1974, č. 23, s. 10; ROZBORILOVÁ, Eva. Prvá slovenská lekárka – Mária Bellová. In *Respiro*, 2001, roč. 3, č. 2, s. 36.

²⁴ V Severnej Amerike už od roku 1835 vznikali stredné a vysoké školy pre ženy. Prvou ženou lekárkou sa stala Elizabeth Garret Blackwelova, bola promovaná už v roku 1849 na lekárskom kolégiu v New Yorku, druhou ženou lekárkou sa stala chirurgička Elisabeth Andersonová, tá sa zapísala medzi zakladateľov prvého nemocničného zariadenia pre ženy a deti s čisto ženským personálom. V Pensylvánii sa roku 1850 otvorilo prvé ženské kolégium a hneď za tým bola r. 1882 otvorená druhá škola medicíny pre ženy v Baltimore. V Európe patrí prvenstvo lekárskej fakulte vo švajčiarskom Zürichu, kde mohli ženy študovať medicínu od roku 1864. V Londýne sa na štúdium medicíny roku 1874 zapísalo štrnásť študentiek. V Petrohrade bolo pre ženy založené kolégium v roku 1897, v Nemecku mohli ženy študovať medicínu až od roku 1899. Štúdium medicíny pre ženy bolo v rámci Rakúsko-Uhorska povolené až od roku 1900. Odborná prax im bola povolená len v najzaostalejších častiach monarchie. Neskôr začali postupne svoje brány ženám otvárať aj iné univerzity v riadnom štúdiu zároveň s mužmi. HEINZ, Schott. *Kronika medicíny*. Bratislava : Fortuna print, 1994, s. 339.

Študentské roky

Cesta do Budapešti trvala Štefanovi Bellovi a Márii celý deň. Po príchode do Budapešti ihneď vyhľadali lekársku fakultu, aby zistili, či bude Mária prijatá na univerzitu. Čakáreň bola plná ľudí a preto sa domnievali, že budú musieť veľmi dlho čakať na prijatie k rektorovi. Mária si v zápiskoch spomínala na svoje prijatie: *„Prišiel tajomník rektora: začal zapisovať návštevníkov: V akej záležitosti, a čo si prajete?! Prišiel porade i ku nám. Otec: jedná sa o prijatie mojej dcéry na lekársku fakultu za cieľom štúdia. Tajomník sa na mňa poďíval, a úsmev mu uškrnul na tvári. Bledá, utrápená tvár, dedinského dievčaťa. V šatách doma šitých mojou sestrou Ol'gou – nezaimponovala elegantne vyobliekanému doktorovi univerzity -, a potom habkanie v maďarskej reči – nebola qualification na vysokoškolské štúdium na maďarskej univerzite. Ustrnuli sme! [...] Po krátkej chvíli sa vrátil tajomník a doniesol nám radostnú správu od magnificencia Rectora: Budete ihneď prijatý a vypočutý – ráčte ísť za mnou!“²⁵*

V kancelárii ich priateľsky prijal prof. Anton Genersich,²⁶ ktorý pochádzal zo Spiša. Rád sa porozprával s krajanmi zo susednej stolice. Potom upozornil Štefana Bellu i jeho dcéru na možné prekážky a náročnosť štúdia a následne prijal Máriu Bellovú ako prvú externú slovenskú študentku na lekársku fakultu. Okrem toho im aj poradil, aby sa Mária ubytovala v Budíne v rodine pedela univerzity. Od prof. Antona Genersicha tak odchádzali vďační a Mária Bellová si svoj úspech znova spájala s vyššou mocou: *„a ja som bola presvedčená že nie náhoda, ale „Osud“ (?) určený mi pomáha, – osud nás zaviedol ku tomuto ušľachtilemu starcovi – vedcovi ...“²⁷* Ako externá študentka dostala červený index a až po úspešnom absolvovaní troch kolokvií, počas ktorých musela dokázať, že teoretickú aj praktickú časť štúdia zvláda rovnako dobre ako muži, sa mohla ženská externá študentka stať riadnou poslucháčkou lekárskej fakulty a získať tak čierny index.

Okrem Márie Bellovej študovali medicínu ešte ďalšie štyri študentky: Srbka, Rumunka, Maďarka a Židovka. Dve zo študentiek svoje štúdium nikdy nedokončili, ešte počas štúdia zomreli na tuberkulózu. Prednášajúcou rečou na fakulte bola maďarčina, a keďže študenti univerzity pochádzali zo všetkých krajín Rakúsko-Uhorskej monarchie, nie všetci študenti túto reč ovládali dokonale. To sa stalo nielen zdrojom posmechu od maďarských študentov, ale zároveň museli vynakladať nemalé úsilie, aby pochopili prednášajúcich

²⁵ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

²⁶ Prof. Anton Genersich sa stal rektorom až v roku 1910, Mária Bellová ho mylne označuje za rektora už v roku 1905. HOLLÝ, ref. 9, s. 631-643.

²⁷ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

profesorov. Mária Bellová, ktorá sa otvorene hlásila k slovenskej národnosti, zažila aj stupňujúci sa maďarský útlak a snahy o odnárodenie nemaďarského obyvateľstva vtedajšieho Uhorska. Často jej väčšina profesorov pri skúškach vyčítala, že sa hlási k slovenskému národu, ktorí podľa nich neexistuje. Sama Mária si pamätala ako jej jeden zo skúšajúcich povedal: „*Ved' Slovák nie je človek, tak ako kaša nie je jedlo.*“²⁸

Vo svojich zápiskoch Mária spomínala, že väčšina študentov pochádzala z chudobnejších rodín a rovnako ako ona, museli žiť v Budapešti veľmi skromne a šetriť na strave a oblečení.²⁹

Mária Bellová sa zapojila do spoločenského života slovenskej študentskej obce, ktorá sa schádzala v Slovenskom spolku. Jeho členovia si úmyselne volili na schôdzky také miesto, ktoré nebolo na očiach maďarskej polície, pretože slovenský jazyk a slovenská literatúra bola pokladaná za prejav panslávskeho hnutia a za to by mohli byť okrem iného aj vylúčení z univerzity. Práve preto sa musel Slovenský spolok často sťahovať, vždy keď boli upozornení domácim, že sa na nich boli vypytovať maďarskí policajti. V spolku odznievali najrozličnejšie prednášky z literatúry, filozofie, o domácich aj svetových filozofických prúdoch, o sociálnych otázkach, hrávali divadelné predstavenia, usporadúvali spoločenské večierky. Okrem iného sa členovia spolku zúčastňovali aj na politickom živote, aj keď len pasívne. Mária Bellová si zapísala spomienku na slovenského poslanca Ferdinanda Jurigu³⁰: „*Chodievali sme do snemu – parlamentu a keď Juriga začal rečniť obyčajne zo slovami: V mene slovenského národa – všetci poslanci maď. začali kričať: Niet slovenského národa, je len národnosť, von s ním! Juriga sa hádam svoj preslov ani nenaučil, ale my slovenský študenti sme zbesile tlieskali, kým nás z chóru, kde sme sedeli, nevyviedli, že pokoj rušíme, spolu s poslancom Jurigom.*“³¹

V Slovenskom spolku mal každý člen za povinnosť napísať nejakú literárnu prácu a prezentovať ju ostatným členom s tým, že ďalší mu bol určený za oponenta. Mária Bellová prednášala o emancipácii žien, o potrebe ich vzdelávania a väčšej spoločenskej aktivity. Jej oponentom bol právnik Ivan Markovič.³² Veľmi ostrá kritika Ivana Markoviča sa Márie

²⁸ HOMOLOVÁ, ref. 10, s. 16; JUNAS, Ján. Ženy – lekárky. In *Zdravie*, 1985, roč. 41, č. 11, s. 6-7.

²⁹ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

³⁰ ThDr. Ferdinand Juriga (Ferdiš Juriga) bol slovenský katolícky kňaz, národný buditeľ, politik, publicista, svojrázny predstaviteľ slovenského národného hnutia v Uhorsku na začiatku 20. storočia. *Slovenský Biografický slovník*. II. zväzok E-J, Martin : Matica slovenská, 1987.

³¹ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

³² Ivan Markovič bol právnik, publicista, politik a verejný činiteľ. Krátko zastával funkciu ministra národnej obrany a ministra pre zjednotenie zákonov a organizáciu správy. Počas II. svetovej vojny nadviazal styky s odbojom, v septembri 1939 bol Gestapom zatknutý a následne väznený v Dachau a Buchenwalde, kde aj zomrel. *Slovenský Biografický slovník*. IV. zväzok M-Q, Martin : Matica slovenská, 1990, s. 76.

veľmi dotkla a dohnala ju až k slzám. S odstupom času si k tomu vo svojich zápiskoch poznamenala: „*Boli to mladistvé výboje, rojčenie, oduševnenie sa za národ.*“³³ Táto poznámka len potvrdzuje náš názor, že si Mária Bellová spájala emancipáciu slovenských žien s bojom za národ.

Slovenský spolok nebol len kultúrnou ustanovizňou slovenských študentov v Budapešti, ale jeho členovia si zjavne vzájomne pomáhali aj s učením. Mária Bellová priznáva, že aj kolegovia študenti jej dopomohli k tomu, že bola uznaná ako riadna študentka s čiernym indexom.³⁴ Počas štúdia sa Mária Bellová presťahovala k pani Nosákovej,³⁵ u ktorej boli ubytovaní viacerí slovenskí študenti. Z prednášok v nižších ročníkoch ju najviac zaujímal patológia a mikrobiológia. Vo vyšších ročníkoch to bola zasa chirurgia, psychiatria, gynekológia a pediatria. Mnohí študenti, ktorí nevládali skladať skúšky načas, si museli štúdium predĺžiť, niekedy aj o viac rokov. Keďže sa Mária usilovne venovala štúdiu a všetky skúšky skladala v riadnom termíne s výborným prospechom, spolužiaci jej venovali básničku: „*Z Mikuláša sa ohláša, že naša Bella Maša, dobrý rozum rigorózum, nie ako Paľo Halaša.*“³⁶

Po úspešnom zložení skúšok nasledovala dňa 26. novembra 1910 vytúžená promócia. Rodičia Márie Bellovej sa tejto chvíľe bohužiaľ už nedožili. Štefan Bella zomrel rok pred promóciou svojej dcéry. Ostatní členovia rodiny sa nemohli promócie zúčastniť, ale prišli jej zablahoželať aspoň priatelia zo Slovenského spolku. Na slávnostný promočný akt Mária Bellová spomínala: „*A prišiel rad i na mňa. S búšiacim srdcom som obišla pódium, pristúpila k rektorovi, ktorý mi podal krucifix a s prstami položenými na kríži som odriekala za rektorom prísahu, a súčasne som sa zaviazala, že budem konať vždy podľa svedomia, podľa toho Najvyššieho.....*“³⁷

Doktorka Mária Bellová

Mária Bellová by bola rada pokračovala v štúdiu, ale z finančných dôvodov to neprichádzalo do úvahy. Po promóciách jej cesta viedla ku bratovi Štefanovi Vladimírovi,

³³ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

³⁴ *Tamže*.

³⁵ Ludmila Amália Nosáková bola dcérou slovenského ev. farára Samuela Tomášika, ktorý bol autorom slovenskej hymnickej piesne: „*Hej, Slováci.*“ V Budapešti sa živila prenájmom izieb študentom.

³⁶ Paľo Halaša z Martina skúšky neskladal načas, a tak si štúdium predĺžil o niekoľko rokov. Štúdium dokončil až po založení lekárskej fakulty Univerzity Komenského, kde promoval ako prvý študent v akademickom roku 1919/20. DROZDIOVÁ, Nataša. *Prednáška o živote a diele Dr. Márie Bellovej*. Evanjelická fara a. v., Príbovce 117, Príbovce, cca 1974, s. 2; TAHYOVÁ, Naďa. Záznam rozhovoru s narátorom, Bratislava, 12. júl 2010. Osobná komunikácia.

³⁷ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

ktorý v tom čase pôsobil v Chorvátsku, na krátke odpočinutie a nabratie nových síl. Aby získala diplom lekárky, musela si doplniť popromočnú prax na rôznych oddeleniach.

A tak v jej rámci najprv pracovala v psychiatrickej liečebni v Pécsi na juhu dnešného Maďarska. Jej práca sekundárnej lekárky spočívala vo vizitách, predvolávaníach jednotlivých pacientov a v rozhovore s nimi. Následne musela všetky rozhovory zaznamenať a určiť ďalšiu liečbu. V tomto období sa ordinovali psychiatrickým pacientom okrem chemických preparátov aj liečby, ktoré už dnes považujeme za nehumánne, ako napr. kúpele so studenými sprchami a elektrošoky.³⁸ V tomto ústave strávila Mária Bellová jeden a pol roka. Počas tohto obdobia spoznala mnoho pacientov. S niektorými súcitila, ako napríklad s mladým mužom, ktorý trpel schizofréniou, a aj napriek mrežiam na okne z neho zo zúfalstva vyskočil a zabil sa. Z niektorých pacientov zasa mávala strach. Krik, plač a smiech vo dne i v noci boli dôvodom, prečo sa začala obávať o svoje psychické zdravie. Navyše sa stále túžila vrátiť na rodné Slovensko, a tak požiadala o preloženie. Preložená bola do Trenčína, kde ako sekundárna lekárka praxovala pol roka na chirurgii.

Vďaka svojim úsporám a finančnej podpore matkinho brata a sestry Eleny absolvovala v roku 1913 takmer ročnú prax na internom oddelení v Berlíne, kde sa zaujímala o detské lekárstvo a bakteriológiu. „*Volila som si odbor: Pediatriu, ale pozdejšie chodila som i na internú – chirurgiu počúvať prednášky.*“³⁹ Prednášky sa Márii Bellovej zdali z vedeckého stanoviska veľmi prínosné. V čase jej pobytu v Berlíne sa zavádzal Röntgenov objav do medicíny ako veľmi cenná diagnostická pomôcka.

Môžeme len predpokladať, že Mária Bellová sa na praxi v Berlíne po prvýkrát stretla so zástupcami inej ako bielej rasy: „*Spolukolegovia boli rozličných svetadielov – Amerika, Afrika, Európa (Anglia, Francia). Boli aj čierni, ktorí sa na nás zachmúreno dívali, – ale neskoršie sme sa jeden na druhého privykli a spriatelili. [...] A videla som zo strany bielych kolegov akési povýšenie, ktoré voči nim ukazovali, začala som s nimi súcítiť, lebo podobné pohrdavé chovanie som aj voči svojej osobe pocítila za štúdia v Budapešti.*“⁴⁰

Mária Bellová zatúžila po cestovaní a objavovaní neznámeho. Preto s kolegami z Berlína vycestovala na krátky študijný výlet do Bruselu a do Paríža. Po návrate sa rozhodla pre návrat domov, kde chcela zúročiť získané vedomosti v prospech trpiacich. Chcela sa vrátiť na slovenské územie, ale predsudky a nedostatok financií jej nedovoľovali zriadiť si vlastnú ordináciu v rodnom Liptove a nenašlo sa pre ňu ani iné adekvátne miesto v štátnom

³⁸ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Neustránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

³⁹ *Tamže*.

⁴⁰ *Tamže*.

sektore zdravotníctva. Požiadala teda úrady o pridelenie miesta: „*Zažiadala som Správu zdravotníctva v Hungárii [Štátna rada pre verejné zdravotníctvo, ktoré spadalo pod Ministerstvo vnútra. A. M.] o umiestnenie. Odpoveď: Miesto sekundárneho lekára môžete obsadiť v Sedmohradsku – v nemocnici okresného mesta Marosvasarhely.*“⁴¹ Keďže sa na žiadne iné miesto nemala nádej dostať, ak chcela pracovať ako lekárka, bola nútená odísť do Sedmohradska.

V roku 1913 začala svoju lekársku kariéru ako sekundárna lekárka na chirurgickom oddelení v sedmohradskom Marosvásárhelyi, dnešnom rumunskom Tirgu Mures.⁴² Svoje umiestnenie v maďarskej nemocnici vnímala ako pokus o maďarizáciu: „*Politika maďarského ministerstva zdravotníctva s umiestnením lekárov rozličnej národnosti sledovala cieľ politický, lekárov zaradiť do maďarských krajov, kde by nielen maďarsky hovorili, maďarský chlieb jedli, ale aj sa srdcom, duševne preporodili na maďarských občanov. V mnohých prípadoch sa im podarilo svoju inteligenciu vybudovať z týchto odpadlíkov... ktorí sa vteli do maďarského národa, len slovanské, rumunské, rusínske mená prezrádzali ich pôvod.*“⁴³

Na stranách svojich pamätí Mária Bellová opisuje podrobne svoj názor na vtedajšie pomery v Rakúsko-Uhorsku. Kritizuje tu najmä snahy o maďarizáciu nemaďarských národov v Uhorsku. Opisuje v ňom aktivity vyvíjané maďarskými politickými kruhmi a odsudzuje odpadlíkov, ktorí sa podvolili maďarizačnému úsiliu, začo vďačne prijímali od vlády rôzne odmeny a výhody. Ako príklad uvádza mená maďarských profesorov na Lekárskej fakulte: „*Bogdanovič, Šafránek, Kozarčík.*“⁴⁴

Na druhej strane zasa vyzdvihuje tých, ktorí sa nepodvolili nátlaku: „*Ale vždy boli bojovníci, v každej národnosti, ktorých vláda maďarskej hierarchie nevedela pripútať, a ktorí svojim chovaním, svojou resistenciou proti maďarskej nadvláde boli aclamatiou, ku svojmu ľudu, a aj keď v duši trpeli proti actu, proti maďarizácii sa postavili heroicky.*“⁴⁵ Vypuknutie prvej svetovej vojny si Mária Bellová spájala s túžbou po slobode a s nádejou na vymanenie sa spod maďarizačných tendencií uhorskej vlády.

⁴¹ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

⁴² Karol Hollý vo svojej štúdií uvádza odmietnutie udelenia lekárskeho miesta vládou prvej Československej republiky, ako prvú prekážku v profesionálnej dráhe Márie Bellovej. Ja skôr zastávam názor, že aj ona sama za prvú vážnu komplikáciu svojej lekárskej dráhy pokladala práve svoje umiestnenie v Sedmohradsku, mimo slovenského územia. Za jej národné uvedenie určite v nemalej miere môže aj vlastenecká výchova jej otca Štefana Bellu. HOLLÝ, ref. 9, s. 631-643.

⁴³ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

⁴⁴ *Tamže.*

⁴⁵ *Tamže.*

Pro patria et humanitate

Po vypuknutí prvej svetovej vojny bola Mária Bellová vymenovaná za riadnu lekárku na chirurgickom oddelení. Jej priamym nadriadeným bol primár chirurgického oddelenia doktor Hints, ktorý zastával zároveň aj post riaditeľa nemocnice. Nemocnica bola tvorená starou budovou s nevyhovujúcimi priestormi a veľmi skromným vybavením: „*Nemocnica stará, biedne zariadená, mala interné i gynekolog. oddelenie s patričnými vedúcimi lekármi, sekundármi. Detský domov bol za mestom umiestnený. Tu som strávila 4 i pol roka, – lebo tu ma prekvapila prvá svetová vojna ...*“⁴⁶

Počas vojny bolo mesto Marosvásárhely spolu i s okolitými dedinami evakuované. V meste naďalej zostalo iba vojenské veliteľstvo a nemocnica.⁴⁷ Nemocnica bola najprv zmenená na vojenskú nemocnicu a neskôr sa z nej stala nemocnica Červeného kríža, ktorá bola vzdialená od fronty len niekoľko kilometrov.⁴⁸ V tomto období plnila nemocnica poslanie poľnej nemocnice, kam boli transportovaní väčšinou ťažko ranení pacienti, ktorých nebolo pre rozsah zranení možné premiestniť do zázemia a ktorí potrebovali okamžitú operáciu; ale taktiež tí pacienti, u ktorých sa predpokladalo, že následkom svojich zranení čoskoro podľahnú.⁴⁹

Začiatok evakuácie znamenal aj personálne a organizačné zmeny v nemocnici. Riaditeľ, doktor Hints, sa rozhodol odísť spolu s rodinou do Budapešti. Mária Bellová sa po odchode doktora Hintsu stala hlavnou lekárkou na chirurgickom oddelení a pracovala s podriadenými, mladými sekundárnymi lekármi a s doktorom Malomom, gynekológom – internistom. Z nemocnice boli preložené aj ošetrovatelky a zdravotné sestry, ktoré boli nahradené staršími rehoľnými sestrami z neďalekého kláštora.

Mária Bellová nebojovala len s nedostatkom obväzov, liečiv a jedla. Jej ďalším protivníkom bola aj ľudská nevedomosť. Ranení vojaci sa pokúšali zastaviť krvácanie všetkým, čo mali po ruke. Často si na rany prikladali bahno z močiarov a s ním sa do rán

⁴⁶ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

⁴⁷ Mária Bellová vo svojich pamätiach uvádza, že súčasťou vojenského veliteľstva boli aj vojenský lekári maďarskej a nemeckej národnosti. Títo lekári chodili do ich nemocnice vykonávať ťažké operácie. Otázkou zostáva, čo Mária Bellová mala na mysli pod pojmom ťažká operácia a aké zákroky títo lekári vlastne vykonávali. V tej dobe napríklad amputácia nebola považovaná za ťažkú operáciu a bohužiaľ sa ňou riešila veľká väčšina zranení. *Tamže*.

⁴⁸ Mária Bellová uvádza vo svojich zápiskoch 3 – 4 kilometre, pravdivosť tohto údaju sa mi zatiaľ nepodarilo potvrdiť. *Tamže*.

⁴⁹ Prvé ošetrovanie raneného väčšinou zaistili spolubojovníci za pomoci povinných zdravotníckych balíčkov. Ranení, na ktorých nebol dostatok času na bojisku, boli len primitívne obviazaní a potom boli transportovaní na obväzisko, alebo iné miesto, kde im bola poskytnutá prvá pomoc. Vážnejšie poranenia boli odosielané do poľnej nemocnice (mobilné záložné nemocnice), ktorá ležala neďaleko bojiska. Ďalšie doliečenie prebiehalo v tyle v nemocniciach, ozdravovniach, kúpeľoch, atď.

dostával aj tetanus. Otvorené rany vojakov sa stávali úrodnou pôdou pre toxín (tetanospamin) baktérie *Clostridium Tetani*. Lekári však zostávali naďalej bezmocní, mali nedostatok účinných liekov a séra proti tejto chorobe. Tri nemocničné izby boli často plné pacientov, ktorí okrem zranení trpeli aj tetanovými kŕčmi. Bez akýchkoľvek utišujúcich liekov zomierali pomalou a veľmi bolestivou smrťou: „... *nebolo dostatočných potravín – a dediny ležaly v popole, úroda zničená. Začala sa kalvária. [...] – vojaci, ktorý boli ranení si prikladali blato aby zastavili krvácanie a výsledok bol tetanus. Nemocničné tri siene boli plné chudákov. [...] Séra nebolo, ani utišujúcich prostriedkov ...*“⁵⁰ Zavšivení zajatci, ťažko zranení vojaci, dusiace sa deti s difterickým krúpom,⁵¹ amputácie gangrenóznych a omrznutých končatín, priestrely hlavy, brucha a hrudníka, ranení civilisti, bolesť, strach a smrť boli počas trvania prvej svetovej vojny súčasťou každodennej smutnej reality pre doktorku Máriu Bellovú.⁵²

Neskôr často spomínala na obdobie prvej svetovej vojny a najmä na svojich ťažko ranených mladých pacientov, ktorí zomierali pred jej očami. Medzi nich patrila aj mladý slovenský vojak, ktorého už priniesli so smrteľnými zraneniami. Stála pri posteli umierajúceho, keď sa mladý muž zrazu posadil a dívajúc sa na dvere radostným hlasom volal: „*Mamička moja, prišla si ma pozrieť, pod' ku mne.*“⁵³ Hneď po týchto slovách zomrel. Mnohým zomierajúcim sa snažila byť v posledných chvíľach života morálnou oporou a utešiteľkou: „*Mladý 18-ročný vojačik chytil mi ruku a nariekal: ja chcem žiť, prečo ma odviezli od mojich rodičov? Cítila som, že pulz sa zrýchľuje, stáva sa slabším, so slzami v očiach som však sľubovala – budeš žiť, vrátiš sa ku svojim – a prosila som v duši, aby smrť osloboditeľka zasiahla čím rýchlejšie.*“⁵⁴ Tieto roky smútku boli umocnené aj tým, že nemala žiadne spojenie s rodinou.

Mária Bellová veľmi ťažko niesla skutočnosť, že zachraňovala životy ľudí tým, že ich zmrzala rozsiahlymi amputáciami. Chcela životy zachraňovať a namiesto toho sa musela bezmocne pozeráť na smrť ešte nedávno zdravých, mladých ľudí: „*A veruže mi srdce malo puknúť od žiaľu a bolesti keď som nemohla zachrániť životy mladých ľudí.*“⁵⁵

⁵⁰ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Neustránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

⁵¹ Difteria (záškrt) – Je vážne infekčné ochorenie vyvolané baktériami *Corynebacterium diphtheriae*. Tieto baktérie svojim toxínom spôsobuje ťažkú angínu s pablanami a so značným zúžením hrtanu a hltanu vedúcim k duseniu. Toxín mimo to poškodzuje i srdce. Krúp – je akútny zápal sliznice hrtanu. VOKURKA, Martin. *Praktický slovník medicíny*, Praha : Maxdorf, 1994, s. 70, 187-188.

⁵² BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Neustránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová; TAHYOVÁ, Naďa. Záznam rozhovoru s narátorom, Bratislava, 16. december 2010. Osobná komunikácia; SÝKORA, ref. 16, s. 386.

⁵³ DROZDIOVÁ, ref. 36, s. 2.

⁵⁴ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Neustránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová; SÝKORA, ref. 16, s. 386.

⁵⁵ BARTOK, Ján. Najstaršia lekárka na Slovensku. In *Pravda*, 1955, roč. 36, č. 270, s. 36.

Popri svojich povinnostiach vojenskej lekárky sa snažila často vypomáhať vojnou stíhanému civilnému obyvateľstvu. Najmä matky s deťmi jej pomoc veľmi potrebovali, keďže každoročne v okolí na infekčné choroby a následky vojny zomierali tisícky detí.⁵⁶ Miestni obyvatelia si ju za jej nezištnú pomoc začali veľmi vážiť, dôverovali jej, a preto sa ju rozhodli po skončení vojny vymenovať za primárku detského oddelenia miestnej nemocnice. V roku 1918 jej Červený kríž za jej obetavú prácu počas nepokojných vojnových rokov udelil vyznamenanie „*pro patria et humanitate*.“⁵⁷

Mária Bellová po celý svoj pobyt mimo hraníc Slovenska túžila po návrate domov na rodné Slovensko. V januári 1920 opätovne žiadala Ministerstvo zdravotníctva už novovytvoreného Československa o miesto lekárky na Slovensku. Z Ministerstva verejného zdravotníctva a telesnej výchovy dostala odmietavú odpoveď: „*Všetky lékařské místa máme obsadené, Vašej žádosti nelze vyhověti, sledujte inzeráty v novinách!*“.⁵⁸ Vláda Československa nenašla pracovné miesto nielen pre doktorku Máriu Bellovú, ale ani pre mnohých iných slovenských lekárov, aj keď v tomto čase bol na území Slovenska nedostatok zdravotníckeho personálu.⁵⁹

V septembri 1920 sa tomuto problému venoval aj Štefan Krčméry – v snahe o vedecko-technický rozvoj zaostalého Slovenska vtedy napísal článok pod názvom „*Prebytok slovenskej inteligencie?*“, v ktorom opisuje neúspešnú snahu Márie Bellovej o získanie miesta lekárky na Slovensku: „*A dr. Mária Bellová, prvá lekárka slovenská, klopaním unavená, v duchu znevážená, so slzou v oku dá si prepísať pas naspäť do Rumunska.*“⁶⁰ V tomto období, keď doktorku Bellovú všade odmietali, bola na Slovensku veľmi vysoká detská úmrtnosť. V roku 1920 z tisíc živonarodených detí priemerne na našom území zomrelo 185,9 detí.⁶¹ Taktiež úmrtnosť na infekčné a parazitické ochorenia bola neúnosne vysoká. Zo sto úmrtí v tomto období na infekčné a parazitické ochorenia zomrelo priemerne 43 osôb.

⁵⁶ KULČÁR, Ladislav. Sedemdesiate Vianoce prvej slovenskej lekárky. In *Lud*, 1955, roč. 8, č. 307, s. 5.

⁵⁷ HOMOLOVÁ, 10, s. 16. SEDLÁČKOVÁ, Eulália. Mária Bellová – prvá slovenská lekárka. In *Lekárnik*, 2004, roč. 9, č. 7, s. 21; JUNAS, ref. 28, s. 6-7; ROZBORILOVÁ, ref. 23, s. 36.

⁵⁸ DROZDIOVÁ, ref. 36, s. 2. TAHYOVÁ, ref. 52; JUNAS, ref. 28, s. 6-7.

⁵⁹ Podľa Jána Junasa na Slovensku pracovalo v roku 1920 len 450 lekárov a z toho iba 35 Slovákov. *Tamže*, s. 6-7. *Kronika medicíny* uvádza k roku 1918 počet lekárov 250 a z toho len 25 Slovákov. HEINZ, ref. 24, s. 394.

⁶⁰ Článok Štefana Krčméryho sa mi nepodarilo zohnať, mám k dispozícii len citované časti článku uverejnené v Matičnom čítaní z roku 1974. KRČMÉRY, Štefan. Prebytok slovenskej inteligencie? In *Národné noviny*, Pittsburgh, 1920. Podľa JUNAS, ref. 23, s. 10.

⁶¹ FALISOVÁ, Anna. *Zdravotníctvo na Slovensku v medzivojnovom období*. Bratislava : Veda, 1999, s. 370.

Na Slovensko sa Mária Bellová dostala až na pozvanie konškoláka Jozefa Urama,⁶² primára chirurgického oddelenia v Košiciach, ktorý ju prijal na svoju vlastnú zodpovednosť.⁶³ Tam ako sekundárna lekárka zostala pracovať päť rokov. Zhoršujúce sa zdravie, najmä rozvíjajúca sa bronchiectázia⁶⁴ ju nútili zmeniť prostredie. Za pomoci liptovského rodáka z Pribyliny, košického župana Dr. Jana Rumana a Vavra Šrobára dostala miesto lekárky v Šrobárovom ústave v Dolnom Smokovci. V tridsiatych rokoch 20. storočia to bolo jediné detské sanatórium na území Slovenska.

Šrobárov ústav TBC v Dolnom Smokovci

Na návrh pracovníka ministerstva zdravotníctva Dr. Františka Hamza prešlo kúpeľné a liečebné zariadenie dňa 19. decembra 1919 do rúk štátnej správy a pod záštitou Masarykovej ligy boja proti tuberkulóze bol založený Štátny detský liečebný ústav Šrobárov.⁶⁵ Ústav bolo potrebné dobudovať, zatiaľ sa jeho priestormi stali chaty Kollár, Kalinčiak a Šafárik.⁶⁶ Disponoval 260 posteľami a 25. januára 1920 bolo prijatých prvých 25 detských pacientov s tuberkulózou. V roku 1921 bolo pre nárast ochorení kostno-kĺbovej tuberkulózy, a to hlavne špecifickej spondylitídy⁶⁷ a koxitídy,⁶⁸ v Dolnom Smokovci otvorené aj chirurgické oddelenie. Toto oddelenie bolo zamerané najmä na liečbu kostno-kĺbovej tuberkulózy, ktoré sa neskôr rozšírilo. Základom liečby bola v tomto období dietoterapia a klimatoterapia. V roku 1925 nastúpila do ústavu doktorka Mária Bellová. Keďže mala chirurgickú spôsobilosť, bola poverená vedením chirurgického oddelenia.⁶⁹

⁶² Jozef Uram bol lekár, publicista, autor populárno-vedeckých príspevkov. Dňa 29. januára 1919 bol poverený Vavrom Šrobárom vedením štátnej nemocnice v Košiciach. Stal sa jej prvým riaditeľom a súčasne primárom chirurgického oddelenia. Štátna nemocnica v Košiciach v tomto období patrila medzi najmodernejšie zdravotnícke zariadenia v ČSR a stala sa najvýznamnejším zdravotníckym centrom východného Slovenska. Slovenský *Biografický slovník*, VI. zväzok T-Ž, Martin : Matica slovenská, 1994, s. 179.

⁶³ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

⁶⁴ Bronchiectázia – abnormálne a trvalé rozšírenie priedušiek s permanentným chronickým zápalom priedušiek a príľahlých oblastí pľúc. Väčšinou je toto ochorenie vrodené, občasne sa vyvinie pri častom opakovaní niektorých zápalových ochorení. V obzvlášť ťažkých prípadoch, kedy sa choroba aj napriek liečbe rozvíja, sa odporúča transplantácia pľúc. VOKURKA, ref. 51, s. 48.

⁶⁵ POHANKA, Vladimír et al. *Šrobárov ústav detskej tuberkulózy a respiračných chorôb v Dolnom Smokovci*. Liptovský Mikuláš : Miroslav Vážny, 2000, s. 3.

⁶⁶ Úradne sa po prvej svetovej vojne ustálil názov osady na Dolný Smokovec a tiež boli zmenené názvy budov na súčasné, a to Kollár, Mudroň, Hollý, Sládkovič, Šafárik, Kalinčiak, Bernolák, atď. *Tamže*, s. 13.

⁶⁷ Spondylitída – je zápalové ochorenie s hlavným postihnutím krížovo-driekových kĺbov chrbtice a postupným tuhnutím chrbtice. Niekedy postihuje aj periférne kĺby – bedrové kĺby a ramená. VOKURKA, Martin. – HUGO, Jan. et al. *Veľký Lékařský slovník*, Praha : Maxdorf, 2008, s. 959 – 960.

⁶⁸ Koxityda – je zápal bedrového kĺbu. Môže byť spôsobený infekciou (napr. hematogénny rozsev, po poranení, TBC). Môže spôsobiť nekrózu hlavice femuru, čo vedie k trvalým následkom. *Tamže*, s. 548.

⁶⁹ V monografii vydané k 80. výročiu založenia Šrobárovho ústavu v Dolnom Smokovci sa chybné uvádza údaj o príchode Márie Bellovej do ústavu v roku 1922, aj Mária Bellová svoj príchod chybné datuje vo svojich pamätiach na rok 1922. Všetky ostatné pramene, články a interview uvádzajú ako rok nástupu do ústavu rok

V Šrobárovom ústave pôsobila v rokoch 1925 – 1957. Začínala tu ako lekárka, neskôr pôsobila ako primárka a zároveň aj zástupkyňa riaditeľa. Viedla rôzne oddelenia – od nešpecifického cez špecifické – vrátane chirurgického a epidemiologického oddelenia so zameraním na najzávažnejšie rozsiahle pľúcne a mimopľúcne tuberkulózy.⁷⁰ V obore, ktorý si zvolila, bolo v tom čase málo lekárov pre jeho spojitosť s vysokým rizikom ochorenia. V dobe jej príchodu pod ústav patrili Bottove domy a vily Mudroň, Štúr, Šafárik, Kollár, Kalinčiak, Hollý, Sládkovič. Chirurgia s karanténou sa nachádzala vo vile Mudroň. Neskôr, po rekonštrukcii Bottových domov, sem boli presťahované najťažšie a zároveň najinfekčnejšie prípady. Toto oddelenie bolo zverené doktorke Márii Bellovej: „*Po vystavaní novej budovy [...], som prevzala interné ťažkých pacientov –, ktorým sa pľúca rozpadávaly, hnivaly, a ktorí svojou infectiosnou formou boli nebezpeční pre zdravšie deti, i dospelých! Bottové domy!*“⁷¹

V ústave platili prísne stanovy a nariadenia na prijímanie pacientov, rovnako tak aj na ich liečebný pobyt a platby za liečbu. Slovenskí pacienti v tomto období tvorili v Šrobárovom ústave len nepatrných desať percent, zvyšných deväťdesiat percent pacientov tvorili najmä deti z Čiech, ale nachádzali sa tu aj deti iných národností.⁷²

V roku 1929 sa novým riaditeľom stáva MUDr. Jozef Říha a jeho zástupkyňou je menovaná Mária Bellová.⁷³ Dlhé roky zastávala miesto zástupkyne riaditeľa, aj keď jej neskôr bolo opakovane ponúknuté miesto riaditeľky, odmietla argumentujúc, že by to bola príliš veľká zodpovednosť.⁷⁴

Politické zmeny v predvojnovom období viedli k rozsiahlym zmenám v Šrobárovom ústave.⁷⁵ V roku 1938 bol ako najstarší kvalifikovaný asistent slovenskej národnosti v odbore detského lekára menovaný do Šrobárovho ústavu s nástupom od apríla 1939 nový riaditeľ, MUDr. František Kardoš. V ústave v Dolnom Smokovci sa v tomto

1925. Mária Bellová v rokoch 1920 – 1925 pôsobila na chirurgickom oddelení v Košiciach. BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Neustránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová; POHANKA et al., ref. 65, s. 14.

⁷⁰ ROZBORILOVÁ, ref. 23, s. 36.

⁷¹ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Neustránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

⁷² *Tamže*; POHANKA, et al., ref. 65, s. 15.

⁷³ *Tamže*, s. 16.

⁷⁴ DROZDIOVÁ, ref. 36, s. 4.

⁷⁵ Išlo okrem iného aj o personálne zmeny, pozastavenie plánovanej výstavby a zdravotná dokumentácia sa začala po novom písať v slovenskom jazyku. Od roku 1941 museli ústav opustiť pacienti maďarskej, českej a ukrajinskej národnosti. Boli nahradení deťmi nemeckej národnosti. Pred koncom vojny dochádza k odchodu nemeckých detí a opätovne k personálnym zmenám. Riaditeľ Kardoš sa snažil aj napriek ťažkej situácii zlepšiť pracovné a liečebné podmienky v ústave. Aj napriek vojne vznikali v okolí filiálky liečebne, rozširovalo a modernizovalo sa zariadenie a vybavenie ústavu. POHANKA et al., ref. 65, s. 16-18; VIRŠÍK, Karol. – KRIŠTÚFEK, Peter. *História boja proti tuberkulóze : zo zvláštnym zreteľom na boj proti tuberkulóze na území Československa a Slovenska*. b. m. : Bonus, 2000. s. 44.

období nachádzali aj lekári a asistenti židovskej národnosti.⁷⁶ V rámci týchto zmien boli niektorí židovskí lekári pozatýkaní a následne transportovaní do koncentračných táborov. Niektorým z nich sa podarilo ukryť za pomoci miestneho obyvateľstva a zamestnancov ústavu. Radi by sme spomenuli prípad doktora Róberta Neumanna, ktorého zamestnanci ústavu skryli prezlečeného za mníšku v kotolni, keď ho prišli zatknúť.⁷⁷ Nie všetci však mali také šťastie, väčšina odvedených židovských lekárov a medikov v koncentračných táboroch zahynula.

Udalosti predvojnových a vojnových rokov zasiahli aj do súkromného života Márie Bellovej. Po Viedenskej arbitráži a následnom obsadení južných oblastí Slovenska Maďarmi museli Košice opustiť aj jej sestry Oľga a Želmíra a neter Anna s malou dcérou Nadškou⁷⁸: „*Spomínam Nadinka keď som ťa viedla za ruku počas evakuácie z Košíc do Dolného Smokovca*“⁷⁹ Mária Bellová ich všetky prichýlila u seba v Dolnom Smokovci.⁸⁰

V tomto období mal ústav dve oddelenia, a to interné a chirurgické. Tie sa ďalej delili na pododdelenia, ktoré boli od seba z bezpečnostných dôvodov prísne oddelené v samostatných pavilónoch tak, aby boli pacienti rozdelení podľa druhu, vážnosti a rozsahu ochorenia.⁸¹ Prvé interné oddelenie spolu s karanténou viedol MUDr. Kardoš s dvoma jemu podriadenými lekármi. Vedením infekčného oddelenia spolu s oddeleniami I., III.a a III.b bola poverená Mária Bellová s dvoma jej podriadenými lekármi.⁸² Počas druhej svetovej vojny bol aj v ústave nedostatok potravín, čo spôsobovalo lekárom nemalé starosti: „*Ústav prijímať mohol 400 pacientov – ale výživa bola veľmi slabá, ťažko bolo mliekom, mäsom vyživovať hladujúce deti – boli zemiaky, kapusta a bolo vyrátané koľko mohol malý pacient dostávať.*“⁸³ V roku 1945 bol do čela Šrobárovho ústavu menovaný MUDr. Ján Duhoň a znova nastali rozsiahle organizačné a personálne zmeny. Najdôležitejšou zmenou bolo, že do ústavu naďalej majú byť zdarma prijímaní všetci detskí pacienti bez rozdielu

⁷⁶ SULÁČEK, Jozef. *Biele plášte 1. : Tragické osudy židovských lekárov na Slovensku v období druhej svetovej vojny*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2005, s. 135.

⁷⁷ Neskôr sa mu podarilo spolu s celou rodinou utiecť a za pomoci manželov Šedových sa skrývali až do príchodu Červenej armády v kotolni hotela v Tatranskej Lomnici. TAHYOVÁ, ref. 52. SULÁČEK, Jozef. *Biele plášte 2. : Tragické osudy židovských lekárov na Slovensku v období druhej svetovej vojny*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2006, s. 70.

⁷⁸ TAHYOVÁ, ref. 36.

⁷⁹ List Márie Bellovej Anne Kustynovič, Šumperk, 6. marca 1963.

⁸⁰ Oľga zostala u svojej sestry Márie bývať až do roku 1944, kedy kvôli chorobe odchádza k synovi a dcére na faru v Příbovciach. Tak ako Oľga tak aj Želmíra v roku 1956 odišla na faru v Příbovciach. Neter Anna s Nadškou sa odsťahovali do Bratislavy, keď mala Nadka jedenásť rokov. Ale každé prázdniny a sviatky trávil v Márie Bellovej v Dolnom Smokovci, až do jej odchodu na dôchodok. Neskôr ju naďalej aj s manželom navštevovali na evanjelickej fare v Příbovciach. TAHYOVÁ, ref. 36.

⁸¹ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Neustránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová; POHANKA et al., ref. 65, s. 16.

⁸² *Tamže*, s. 17.

⁸³ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Neustránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

v sociálnom postavení, vierovyznaní či národnostnej príslušnosti. Ústav bol tiež rozšírený o oddelenia dojčiat a batoliat, stal sa centrom pre liečbu tuberkulózy mozgových blán a naďalej sa rozširovali jeho filiálky.

Mária Bellová sa zaslúžila a významnou mierou prispela k rozvoju lekárskeho vied na Slovensku, najmä v boji proti detskej tuberkulóze, ktorá v tej dobe bola najzávažnejšou sociálnou chorobou s vysokou detskou úmrtnosťou. Zaoberala sa výskumom nových dietetických a hygienických metód liečenia tohto ochorenia, okrem už spomenutých metód skúmala aj možnosti použitia liečivých bylín pri liečbe tuberkulózy. Pri týchto výskumoch spolupracovala s moravským bylinkárom, istým Bílekom.⁸⁴ Svojimi častými prednáškami a odbornými besedami prispela k rozvoju zdravotnej výchovy, v ktorej patrila medzi priekopníkov na Slovensku.⁸⁵ Bohužiaľ sama nepísala a nepublikovala žiadne odborné články ani knihy. „*Mala akýsi vrozený odpor k písaniu, o svoje vedomosti a skúsenosti sa podelila iba ústnou formou na lekárske a sesterné semináre.*“⁸⁶ V rozhovore s doktorom Janom Junasom na otázku, čo robila za toľké roky, iba skromne a pokorne odpovedala: „*Nehľadajte v mojej robote veľkú vedu, veď som v živote nenapísala ani jeden vedecký článok.*“⁸⁷ Pretože vo svojej práci dosahovala veľmi dobré výsledky, v roku 1947 ju vymenovali za hlavnú odborníčku na tuberkulózu.

Mária Bellová sa snažila pomáhať chorým ľuďom, najmä deťom a dospievajúcej mládeži. Deti, ktoré žili v sanatóriu, tiež nazývanom Bottove vilky, boli izolované od vonkajšieho sveta. Kvôli hroziacej nákaze ich nemohol nikto navštevovať. Dlhé roky sa doktorka Mária Bellová starala o pacientov s najťažšou formou tuberkulózy. Do sanatória prišli často ako malé deti a odchádzali ako osemnásť- až dvadsaťroční mladí ľudia, už vyliečení.⁸⁸ Pre izolované deti, ktoré svojich rodičov a blízkych nevideli niekedy aj celé roky, sa snažila byť všetkým, čo potrebovali. Nebola pre nich len lekárkou, ale často sa im snažila nahradiť aj rodinu, veľmi dobre si uvedomovala a chápala ich pocity a potreby. Na oddelenia, kam nemali pre vysokú infekčnosť prístup ani učiteľia, chodila často učiť sama: „*preto som vzala na seba i rolu učiteľky, aby som im obzor duševný rozšírila.*“⁸⁹ Najradšej ich učila

⁸⁴ TAHYOVÁ, ref. 52.

⁸⁵ TÁBORECKÁ, Alena. Mária Bellová – prvá slovenská lekárka. In *Knižnica*, 2002, roč. 3, č. 3, str. 149; SÝKORA, ref. 10, s. 386; JUNAS, Ján. Zo slovenského asklepiónu. In *Slovenský lekár*, 1997, roč. 7, č. 1, s. 50; CHOMA, ref. 1, s. 30. Na týchto odborných seminároch prezentovala aj výsledky svojich nových liečebných postupov a pozorovaní na pacientoch. BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

⁸⁶ SÝKORA, ref. 10, s. 386.

⁸⁷ JUNAS, ref. 85, s. 50.

⁸⁸ DROZDIOVÁ, ref. 36, s. 3.

⁸⁹ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

zemepis, dejepis, literatúru a spoločenskú výchovu. Keďže si nezaložila vlastnú rodinu, aj svoj voľný čas väčšinou venovala chorým deťom, ktoré s láskou volala nezábudky. Dlhé dni deťom vyplňala rôznymi aktivitami. V rámci divadelného krúžku s nimi nacvičovala rôzne scény, rozprávky a divadelné predstavenia. Ďalej ich učila ručným prácam, záhradkárstvu a pestovaniu kvetov.

Vo vzácných chvíľach voľna si veľmi rada čítala. Okrem odborných kníh a časopisov sa rada venovala najmä ruskej literatúre – medzi jej najobľúbenejších autorov patril Puškin a Tolstoj. Naďalej sa vzdelávala a mimoriadne rada viedla filozofické debaty, najmä s mužmi.⁹⁰ Povahou bola samotárka a rada chodievala na dlhé osamelé prechádzky do okolitej prírody: „*Ja som samotárka, príroda je mojim chrámom Božím. Tu môžem rozjímať, zahĺbiť sa do tajomnej prírody, ktorú nechápeme ...*“⁹¹

Mnohí z pacientov na ňu spomínali a aj po svojom odchode zo sanatória jej počas dlhých rokov písali a navštevovali ju: „*každý rok cez leto ju prišla navštíviť pacientka z Bratislavy, ktorá sa u nej liečila plných desať rokov [...] Vydala sa a má dvoch veľkých a pekných synov dnes už dospelých. Niekoľkokrát sa s nimi prišla popýšiť.*“⁹²

Za celoživotnú obetavú prácu jej k životnému jubileu, k 70. narodeninám, prezident republiky Antonín Zápotocký na návrh ministerstva zdravotníctva v roku 1955 udelil Rád práce. Prevzala ho z rúk ministra zdravotníctva Jozefa Plojgara. Po príhovore k jubilanke a prebraní vyznamenania sa spýtala: „*vari teraz už musím skončiť s robotou?*“⁹³ Účinne pracovala v spolkových organizáciách, po druhej svetovej vojne pôsobila v mierovom hnutí, ďalej pôsobila v Červenom kríži a v Košiciach a v Poprade sa stala spoluzakladateľkou spolku Živena.⁹⁴

Jeseň života

V roku 1957 odišla doktorka Mária Bellová ako sedemdesiatjedenročná do dôchodku. V zimných mesiacoch bývala u rodiny svojej netere Olgy Heidovej v Šumperku na Morave a v letných mesiacoch u svojho synovca, evanjelického farára Jána Chalupku v Příbovcích.⁹⁵

⁹⁰ TAHYOVÁ, ref. 36.

⁹¹ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Neustránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová.

⁹² DROZDIOVÁ, ref. 36, s. 3.

⁹³ JUNAS, ref. 28, s. 7.

⁹⁴ Bohužiaľ sa v archíve Červeného kríža nezachovali o týchto aktivitách žiadne konkrétne informácie. O Máriu Bellovej majú len záznam o jej aktivitách počas prvej svetovej vojny, ktoré súvisia s vyznamenaním *pro patria et humanitate*. CHOMA, ref. 1, s. 30. JUNAS, ref. 85, s. 50.

⁹⁵ DROZDIOVÁ, ref. 36, s. 4. TAHYOVÁ, ref. 36.

Posledných päť rokov zo zdravotných dôvodov⁹⁶ už zostávala len v Príbovciach, kde sa o ňu svedomito starala jej neter Nataša Drozdiová. Aj na dôchodku dbala o správnu životosprávu, každé ráno si zacvičila, ale najradšej sa prechádzala v prírode okolo Turca,⁹⁷ ak to počasie dovoľovalo, tak denne aj niekoľko hodín.⁹⁸ Naďalej bola zástancou liečivých bylín, často si z nich varievala čaje. Veľmi aktívne sa zaujímal o vývoj a dianie v súčasnom zdravotníctve a rada poskytla lekárske rady každému, kto ju o to požiadal. V listoch svojim príbuzným sa živo zaujímal o všetkých členov rodín Chalupka, Hejda, Kustynovič, Drozdi a Tahy, ktorých považovala za pokračovateľov rodu a istým spôsobom aj za svojich potomkov. Často dávala svojim milovaným rady do života alebo spomínala na prežité, dávno minulé časy. V apríli 1967 bol odvysielaný medailón zo života Márie Bellovej pod názvom *Život pre druhých*. Pravdepodobne práve to bolo dôvodom, prečo napísala svoje pamäte ako pomôcku pre seba a nepočítala s tým, že niekto bude jej pamäte ešte niekedy čítať.

Na odpočinku sa potešila každej návšteve. Okrem bývalých pacientov ju navštevovali aj študenti medicíny z Martinskej lekárskej fakulty, ktorým radila, aby zostali vždy ľudskými.⁹⁹ Pri príležitosti osemdesiatych narodenín bola vyznamenaná zlatým diplomom budapeštianskej lekárskej fakulty. A pri príležitosti jej osemdesiatych piatich narodenín na jej počesť usporiadali slávnosť vo Ftizeologickom ústave proti TBC v Podunajských Biskupiciach pri Bratislave, kde bola oficiálnym príhovorom a gratuláciami milo dojatá.¹⁰⁰

Dňa 10. novembra 1973 sa ku gratuláciám k jej osemdesiatym ôsmym narodeninám pridali aj zástupcovia MNV, Zväzu mládeže aj Zväzu žien. Hlboko dojatá sa so slzami v očiach poďakovala za toto krásne gesto a svojej neteri Nataši Drozdiovej pripomínala: „Predsa môj národ nezabudol na mňa.“¹⁰¹ Ale svieca života Márie Bellovej už pomalinky dohárala a desiaty deň po oslavení svojich osemdesiatych ôsmich narodenín zatvorila svoje oči navždy.

Pochovaná bola v Príbovciach. Na poslednú rozlúčku prišli odprevadiť doktorku Máriou Bellovú okrem najbližšej rodiny a miestnych aj hojne zastúpení obyvatelia z blízkeho okolia. Pohrebu sa zúčastnili aj zamestnanci a lekári z Dolného Smokovca. Nad jej

⁹⁶ Ku koncu života sa Márii Bellovej výrazne zhoršili problémy s bronchitídou, neskôr začala strácať sluch a zrak. Ďalej sa v listoch svojej neteri zverovala s problémami s reumou a artritídou. Všetky choroby prijímala ako prirodzenú súčasť starnutia, najviac jej na tom prekážalo, že svojou „bezmocnou starobou“ zaťažuje pracujúcich členov rodiny. List Márie Bellovej Anne Kustynovič, Šumperk, 2. marca 1969.

⁹⁷ Je tým myslená rieka Turiec pretekajúca chotárom v regióne Turiec, Turčianska kotlina.

⁹⁸ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová; DROZDIOVÁ, ref. 36, s. 4.

⁹⁹ BELLOVÁ, Mária. *Zápisky*. Nestránkované. NBÚ SNK, fond Mária Bellová; JUNAS, ref. 28, s. 7. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o mladých lekárov a medikov, ktorí jej boli podriadení na jednotlivých oddeleniach v Šrobárovom ústave v Dolnom Smokovci.

¹⁰⁰ DROZDIOVÁ, ref. 36, s. 4.

¹⁰¹ *Tamže*, s. 5.

hrobom predniesli smútočný príhovor zástupcovia z lekárskej fakulty v Martine Dr. Ján Junas, za MNV v Príbovciach predseda Ján Zachar a za Liptovský Peter predseda Abrhám.¹⁰² Po pohrebných obradoch bola jej telesná schránka, podľa jej želania, prevezená na spopolnenie do krematória v Olomouci. Urna bola uložená do spoločného hrobu k sestrám Želmíre Bellovej a Oľge Chalupkovej na cintoríne v Príbovciach. Dňa 20. marca 2002 bola urna s pozostatkami doktorky Márie Bellovej prevezená a slávnostne uložená na Martinskom národnom cintoríne.

Mária Bellová sa stala prvou ženou hlásiacou sa k slovenskej národnosti, ktorá získala lekársky diplom. Aj napriek nepriaznivej dobe a neľahkým životným podmienkam sa dokázala presadiť a stať sa lekárkou. V prvej polovici 20. storočia sa stala jednou z hlavných postáv boja proti tuberkulóze. Napriek rozsiahlym zásluhám a vyznamenaniam je dnes doktorka Mária Bellová takmer neznámou osobnosťou. Za nedostatočnú publicitu môže čiastočne aj bývalý totalitný režim, ktorý sa snažil o potlačenie akéhokoľvek náboženského presvedčenia. Neodlučiteľnou súčasťou života Márie Bellovej bola aj viera v Boha. Narodila sa ako dcéra evanjelického farára, bola sestrou a aj tetou farára a na fare strávila detstvo, mladosť aj jeseň svojho života.

Mária Bellová žila v neľahkých podmienkach meniaceho sa svetového poriadku. Za života Márie Bellovej sa niekoľkokrát zmenilo štátne zriadenie, od Rakúsko-Uhorskej monarchie cez Československú republiku a Slovenský štát až po Československú socialistickú republiku. Na vlastnej koži si vyskúšala národný útlak a emancipačné snahy, ktoré smerovali k zlepšeniu postavenia ženskej časti obyvateľstva. Zažila obe veľké svetové vojny – v prvej z nich bola chirurgičkou vo vojenskom lazarete a počas druhej svetovej vojny pomáhala ukrývať sa kolegom so židovským pôvodom. Nezaložila si vlastnú rodinu a všetku svoju lásku a čas venovala svojim pacientom a deťom svojich súrodencov.

Za celoživotnú obetavú prácu bola k životnému jubileu sedemdesiatych narodenin v roku 1955 vyznamenaná Rádom práce. Pri príležitosti osemdesiatych narodenín bola vyznamenaná zlatým diplomom budapeštianskej lekárskej fakulty. A pri príležitosti jej osemdesiatych piatich narodenín na jej počesť usporiadali slávnosť vo Ftizeologickom ústave proti tuberkulóze v Podunajských Biskupiciach pri Bratislave.

¹⁰² DROZDIOVÁ, ref. 36, s. 5.

Literatúra a pramene

Pramene

- BELLA, Štefan. Osobná korešpondencia 1904 – 1908. Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine, sign. 145 B 4.
- BELLOVÁ, Jana: Osobná korešpondencia. (Svätý Peter 22. novembra 1904) *ALU SNK*, sign. 145 B 4.
- BELLOVÁ, Mária: Život pre druhých, odvysielaný 24. 4. 1967 v Slovenskej televízii; vedúca výrobného štábu Marta Lhotská, kamera Mojmír Tomašovič, scenár a réžia Eugen Šinko. DVD-kópia dokumentu, vyhotovená v Archíve Slovenskej televízie.
- BELLOVÁ, Mária. Národný biografický ústav Slovenskej národnej knižnice v Martine, fond Mária Bellová, Zápisky, ev. fara Příbovce, nestránkované.
- BELLOVÁ, Mária. Osobná korešpondencia. (14. apríla 1908) *ALU SNK*, sign. 145 A 6.
- BELLOVÁ, Mária. osobná korešpondencia adresovaná p. Nadi Tahyovej. (Šumperk, 20. februára 1959, Příbovce, 15. november 1967) Súkromné vlastníctvo p. Nadi Tahyovej.
- BELLOVÁ, Mária: Osobná korešpondencia adresovaná p. Anne Kustynovič (Šumperk, 6. marca 1963, 2. marca 1969). Súkromné vlastníctvo Nadi Tahyovej.
- DROZDIOVÁ, Nataša. *Prednáška o živote a diele Dr. Márie Bellovej*. Příbovce, cca 1974, Evanjelická fara a. v., Příbovce 117.
- KONRÁDOVÁ, Katarína. *Záznam rozhovoru s narátorom*. Příbovce, 7.- 8. júla 2010. Súkromný archív autora.
- KONRÁDOVÁ, Katarína. *Záznam rozhovoru s narátorom*. Příbovce, 20. novembra 2010. Súkromný archív autora.
- TAHYOVÁ, Naďa. *Záznam rozhovoru s narátorom*. Bratislava. 12. júla 2010. Súkromný archív autora.
- TAHYOVÁ, Naďa. *Záznam rozhovoru s narátorom*. Bratislava. 16. december 2010. Súkromný archív autora.
- ŽILA, Ľubomír. *Záznam rozhovoru s narátorom*. Příbovce, 7. júla 2010. Súkromný archív autora.

Literatúra

- AUGUSTÍNSKA, Daniela. Bola prisna, ale láskavá. In *Život*, 2004, roč. 44, č. 10, s. 26-27.
- BÁRTOK, Ján. Najstaršia lekárka na Slovensku. In *Pravda*, 1955, roč. 36, č. 270.
- BOHUŠ, Ivan. Kto bol kto vo Vysokých Tatrách. In *Vysoké Tatry*, 14, 1975, č. 3, s. 30.
- BLAHOŠ, Jaroslav et al. *Lekárska fakulta : základný kameň Univerzity Komenského: 1919 – 2009*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009.
- BOKESOVÁ – UHEROVÁ, Mária. *Dejiny zdravotníctva na Slovensku*. Martin : Osveta, 1898.
- ČEKIRDOVÁ, Helena. Prvá slovenská lekárka : Mária Bellová. In *Slovenka*, 1964, roč. 7, č. 6, s. 8-9.
- DUBOŇ, Ján. Bojovníčka za zdravie detí a mier : Rad práce lekárke Márii Bellovej, nar. r. 1885 v Liptovskom Petre. In *Zdravotnícke noviny*, cca 1955, roč. 4, č. 46, s. 2.
- ĎURANOVÁ, Ľudmila – ŠOURKOVÁ, Anna – TÁBORECKÁ, Alena. *Lexikón slovenských žien*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2003.
- FALISOVÁ, Anna. *Zdravotníctvo na Slovensku v medzivojnovom období*. Bratislava : Veda, 1999.
- FALISOVÁ, Anna. Medzivojnové Slovensko z pohľadu zdravotného a sociálneho. In *Slovensko v Československu (1918 – 1938)*. Bratislava : SAV, 2004.
- HEINZ, Schott. *Kronika medicíny*. Bratislava : Fortuna print, 1994.
- HOLLÝ, Karol. Mária Bellová – „prvá slovenská lekárka“. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011.
- HOMOLOVÁ, Svetlana. Curriculum vitae – Mária Bellová. In *Slovenské národné noviny*, 1991, roč. 2, č. 29, s. 16.
- CHOMA, Branislav. *Hornoliptovský panteón*. b. m. : LUFEMA, 2003.
- CHURA, Alojz Ján. *Slovensko bez dorastu?* I. Bratislava : Roľnícka osveta, 1936.
- CHURA, Alojz Ján. *Slovensko bez dorastu?* II. – 1. časť, Bratislava : Roľnícka osveta, 1938.
- CHURA, Alojz Ján. – KIZLINK, Karol. *Slovensko bez dorastu?* II. – 2. časť, Bratislava : Roľnícka osveta, 1939.
- JUNAS, Ján. Pamiatke prvej slovenskej lekárke. In *Matičné čítanie*, 1974, č. 23, s. 10.
- JUNAS, Ján. Zo slovenského asklepiónu. In *Slovenský lekár*, 1997, roč. 7, č. 1, s. 50.
- JUNAS, Ján. Ženy – lekárky. In *Zdravie*, 1985, roč. 41, č. 11, s. 6-7.
- JUNAS, Ján – BOKESOVÁ-UHEROVÁ, Mária. *Dejiny medicíny a zdravotníctva*. Martin : Osveta, 1985.
- KADLEC, Oskár – TURECKÝ, Ladislav et al. *Encyklopédia Medicíny XV*. T. b. m. : Asklepios, 2004.
- KRČMÉRY, Štefan. Prebytok slovenskej inteligencie?, In *Národné noviny*, Pittsburgh, 1920. Podľa JUNAS, Ján. Pamiatke prvej slovenskej lekárke. In *Matičné čítanie*, 1974, č. 23, s. 10.
- KULČÁR, Ladislav. Sedemdesiate Vianoce prvej slovenskej lekárky. In *Lud*, 1955, roč. 8, č. 307, s. 5.

- LIPTÁK, Ľubomír. Život na Slovensku v medzivojnovom období. In *Slovensko v Československu (1918 – 1938)*. Bratislava : SAV, 2004.
- MINTÁLOVÁ, Zora – TELGÁRSKY, Bohdan. *Červený kríž na Slovensku v rokoch 1919 – 1938*. Martin: Matica slovenská, 2005.
- POHANKA, Vladimír et al. *Šrobárov ústav detskej tuberkulózy a respiračných chorôb v Dolnom Smokovci*. Liptovský Mikuláš : Miroslav Vážny, 2000.
- REMIASOVÁ, Alžbeta. Prvá slovenská lekárka. In *Slovenka*, 2006, roč. 59, č. 5, s. 48-49.
- ROZBORILOVÁ, Eva. Prvá slovenská lekárka – Mária Bellová. In *Respiro*, 2001, roč. 3, č. 2, s. 36.
- SEDLÁČKOVÁ, Eulália. Mária Bellová – prvá slovenská lekárka. In *Lekárnik*, 2004, roč. 9, č. 7, s. 21.
- SYNEKOVÁ, Táňa. Život pre druhých. In *Televízia*, 1967, roč. 3, č. 18, s. 6.
- TÁBORECKÁ, Alena. Mária Bellová – prvá slovenská lekárka. In *Knižnica*, 2002, roč. 3, č. 3, s. 149.
- TKADLEČKOVÁ – VANTUCHOVÁ, Jarmila. *Živena – spolok slovenských žien*. Bratislava : EPOCHKA, 1969.
- VOKURKA, Martin. *Praktický slovník medicíny*. Praha : Maxdorf, 1994.
- VOKURKA, Martin. – HUGO, Jan. et al. *Velký Lékařský slovník*. Praha : Maxdorf, 2008.
- VIRSÍK, Karol. – KRIŠTÚFEK, Peter. *História boja proti tuberkulóze : zo zvláštnym zreteľom na boj proti tuberkulóze na území Československa a Slovenska*. b. m. : Bonus, 2000.
- Slovenský Biografický slovník. II. zväzok E-J, Martin : Matica slovenská, 1987.
- Slovenský Biografický slovník. IV. zväzok M-Q, Martin : Matica slovenská, 1990.
- Slovenský Biografický slovník. VI. zväzok T-Ž, Martin : Matica slovenská, 1994.
- SULAČEK, Jozef. *Biele plášte 1. : Tragické osudy židovských lekárov na Slovensku v období druhej svetovej vojny*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2005.
- SULAČEK, Jozef. *Biele plášte 2. : Tragické osudy židovských lekárov na Slovensku v období druhej svetovej vojny*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2006.
- SÝKORA, František. Rozhovor s primárkou MUDr. Máriou Bellovou. In *Cesty k dnešnej medicíne*. Martin : Osveta, 1990.
- SÝKORA, František. Prvá Slovenská lekárka dr. Mária Bellová 85ročná. In *Studia pneumologica et phthiseologica Cechoslovaca*, roč. 30, č. 7-8, Martin, 1970.
- ŽIVENA. 1910, roč. 1, č. 12, s. 287.

Mária Bellová – the First Slovak Female Physician

Mária Bellová became the first Slovak female physician in 1910. In the first half of the 20th century, she became one of the main characters in the fight against tuberculosis. At that time, she was dealing with mass infectious disease, which can be compared to nowadays epidemic of AIDS in the Third World countries. She contributed to the development of health science in Slovakia, mainly when it comes to the fight against childhood tuberculosis. During the life of Maria Bellová, the state establishment changed several times, from the Austro-Hungarian Monarchy, the Czechoslovak Republic, the Slovak Republic to the Czechoslovak Socialist Republic. She had a first-hand experience of the national oppression as well as women's emancipation efforts. She experienced both World Wars. In the First World War she was a surgeon in a military hospital and during the World War II she helped to shelter her colleagues with Jewish origin. In 1955 she was honored with „Order of Work“ for her lifetime work. On the occasion of her 80th birthday she was awarded with gold diploma by Budapest Medical School.

Keywords: Mária Bellová (1885 – 1873), the first Slovak female physician, surgeon, TBC, First World War, World War II

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

MALÍKOVÁ JAKUBCOVÁ, Anna. Mária Bellová – prvá slovenská lekárka. In *Štúdie o minulosti*. Historia nova 7, Bratislava : Stimul, 2014, s. 35-58. [online] Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino7.pdf>

Obrazová príloha

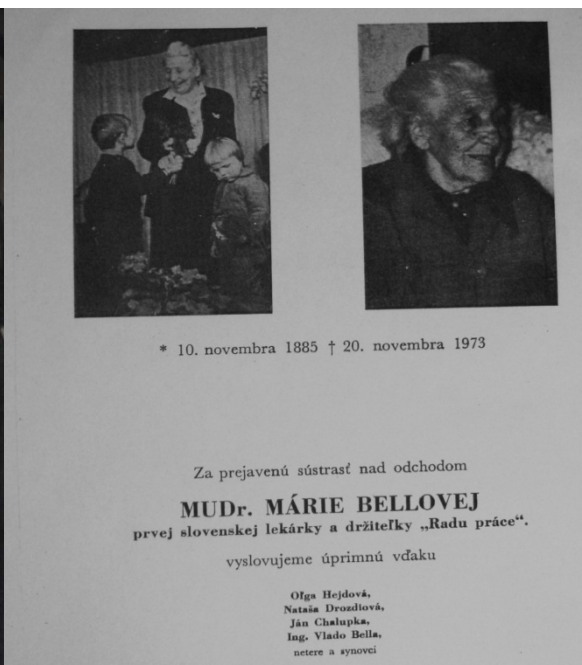
Hrob v Příbovciach, kde bola Mária Bellová pôvodne pochovaná.
(Zdroj: súkromné vlastníctvo, L. Žila, Příbovce.)

Náhrobok Márie Bellovej Na Martinskom národnom cintoríne.
(Zdroj: súkromné vlastníctvo, A. Malíková Jakubcová Bratislava.)

Mária Bellová s rodinou pri preberaní Radu práce v roku 1955. (Zdroj: súkromné vlastníctvo, N. Tahyová, Bratislava.)

Smútočné oznámenie.
(Zdroj: súkromné vlastníctvo, L. Žila, Příbovce.)

Mária Bellová s rodinou v Dolnom Smokovci. (Zdroj: *súkromné vlastníctvo, N. Tahyová, Bratislava.*)

Mária Bellová a jej kolegovia z Lekárskej fakulty v Budapešti.
(Zdroj: *REMIÁŠOVÁ, A.: Prvá slovenská lekárka. In Slovenka, 2006, roč. 59, č. 5, s. 48-49.*)